

Cyganie (Romowie) stanowią mniejszość liczącą ponad 12,7 tys. osób. Jednak według szacunków specjalistów, społeczność Romów w Polsce jest liczniejsza i wynosi ok. 30 tys.¹ W województwie mazowieckim mieszka ok. 1,5 tys. z nich.

Romowie w Polsce należą do czterech głównych grup: Romowie Karpaccy (inaczej zwani Romami Górskimi - *Bergitka Roma*), Polska Roma, Kełderasze i Lowarzy. Romowie Karpaccy zamieszkują przede wszystkim województwa południowej Polski: podkarpackie, małopolskie, śląskie, opolskie, dolnośląskie. W dwóch pierwszych żyją zwłaszcza na wsiach. Z kolei Polska Roma, Kełderasze i Lowarzy mieszkają wyłącznie w miastach na terenie całej Polski.

Na terenie naszego kraju, działa ponad 40 romskich organizacji pozarządowych, zajmujących się m.in. edukacją, aktywizacją zawodową oraz pielęgnowaniem kultury.

Cyganie nie mają własnej religii, zwykle przejmują religię otoczenia. Romowie, mieszkający w Polsce, są więc w większości katolikami. W ich środowisku od lat 70-tych działają księża. Wśród ważnych wydarzeń religijnych można wymienić pielgrzymkę do Częstochowy organizowaną corocznie w dniu Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej - 8 grudnia.

Pierwszy dokument, poświadczający obecność Romów w Polsce, datowany jest na rok 1401 i pochodzi z Krakowa. Cyganie przybyli z północno-zachodnich Indii. Swoją wędrówkę rozpoczęli ok. X w., a jej trasa wiodła przez Persję², Armenię i greckojęzyczne terytorium Bizancjum. W Europie początkowo przyjmowani byli przychylnie, budzili zainteresowanie odmiennym strojem i wyglądem oraz zajęciami (przede wszystkim wróźbiarstwem i tresurą zwierząt). Z czasem jednak zaczęto traktować ich z niechęcią, starano zmusić do osiedlania się oraz stosowano wobec nich coraz bardziej represyjne prawo. Od XVI w., w wyniku prześladowań, do Polski zaczęli przybywać z Niemiec Romowie, nazwani później Polska Roma. Romowie Karpaccy to potomkowie grup wędrujących wzdłuż łuku Karpat lub napływający do Polski od strony Niziny Węgierskiej. W II poł. XIX w., z terenów Siedmiogrodu i Wołoszczyzny rozpoczęła się migracja Kełderaszy i Lowarów.

Podczas II wojny światowej Cyganie, jako „zagrożający czystości rasy”, zostali skazani na zagładę. Wielu z nich trafiło do obozów koncentracyjnych, m.in. do Auschwitz, Treblinki i na Majdanek, a tysiące zginęły poza obozami. W 1964 r. Cyganom zabroniono jeździć taborami

¹ Rozbieżności wynikają ze sposobu przeprowadzenia Narodowego Spisu Ludności i Mieszkań (patrz przypis 2)

² Terytorium obecnego Iranu.

Warszawa wielu kultur

i zmuszono do osiedlenia się. Zaprzestanie dawnego trybu życia było bardzo trudne, zwłaszcza dla starszego pokolenia.

Obecnie w Warszawie mieszkają Romowie z grupy Polska Roma (Praga), Kełderasze i Lowarzy (Ursus). Świadectwem ich wieloletniej bytności w stolicy są okazałe grobowce na cmentarzu bródnowskim oraz liczna na nich obecność Romów podczas dnia Wszystkich Świętych. Na terenie Grochowa i Ursusa funkcjonują integracyjne świetlice dla dzieci romskich i polskich, natomiast w Sulejówku k. Warszawy prężnie działa lokalne stowarzyszenie romskie, zajmujące się edukacją dzieci oraz prowadzące zespół artystyczny.

W ciągu wieków Cyganie stworzyli ciekawą i bogatą kulturę. Choć nigdy nie mieli własnej państwowości, zachowali swoją odrębność, a wiele elementów kultury przetrwało do czasów współczesnych.

Tradycyjnym domem wędrujących Cyganów był wóz i namiot. Wozy były dwojakiego typu: kryte płótnem lub drewniane, przypominające wozy cyrkowe, lecz od nich lżejsze i mocniejsze. Pierwszy rodzaj wozów służył zazwyczaj tylko do jazdy, drugi również do spania. Zamożni Cyganie bogato zdobili swoje wozy. Malowali na nich ozdobne, wielobarwne wzory, a pod daszkiem umieszczali rzeźbione smoki. Wnętrze urządzone było tak samo, jak jednoizbowy dom. Podczas dłuższych postojów Cyganie dodatkowo rozstawiali namioty. Ciekawą kolekcję cygańskich wozów posiada w swoich zbiorach Muzeum Okręgowe w Tarnowie. Godna polecenia jest również strona internetowa tej instytucji (www.muzeum.tarnow.pl), gdzie można znaleźć wiele informacji na temat historii i kultury Cyganów.

Strój cygański, typowy zwłaszcza dla kobiet, kształtował się na przestrzeni wieków. Największy wpływ wywarła „moda” zamożnych Kełderaszów, którzy przybyli z Bałkanów w XIX w. Cechą charakterystyczną wyglądu Romów było i jest upodobanie do zdobień (w szczególności biżuterii), długie fałdzone spódnice, chusty zarzucane na ramiona. Do dziś Cyganki chętnie zaplatają włosy w warkocze i zakrywają je chustą.

Najbardziej tradycyjnym zajęciem Cyganów było muzykanctwo. Grali nie tylko na weselach i w karczmach, ale też na królewskich dworach. Zazwyczaj tworzyli zespoły, w których nie mogło zabraknąć lutni, skrzypiec i drumli. Również obecnie, kojarzą się z piękną i

różnorodną muzyką. W latach 60-tych dużą popularność zdobył Michaił Burano, wykonujący utwory inspirowane muzyką cygańską. Co roku w Polsce organizowane są dwa festiwale muzyki cygańskiej: w Ciechocinku i Gorzowie Wlkp.

Inne, wykonywane przez nich, profesje to obróbka metali, kowalstwo, handel końmi i tresura zwierząt, w tym przede wszystkim niedźwiednictwo, czyli oprowadzanie tresowanych niedźwiedzi. W ciągu wieków Cyganie zebrali i przekazywali z pokolenia na pokolenie bogatą wiedzę na temat ziół i leczniczych roślin. Zajmowali się także wyrobem i sprzedażą naczyń miedzianych. Zajęcie to zostało uwiecznione przez Wojciecha Gersona w 1868 r. – rysunek przedstawia Cyganów wykonujących kotły w swoim obozowisku na Saskiej Kępie. Tak jak kiedyś, również obecnie kobiety zajmują się wróżbiarstwem. Natomiast mężczyźni muzykują lub handlują. Coraz częściej podejmują jednak i inne zawody.

Ważnym elementem cygańskiej kultury są pieśni, baśnie, przysłowia oraz, wspomniana wcześniej, muzyka. W głównej mierze, jest to tradycja ustna, która niestety do tej pory nie została zebrana i opisana. Wyjątek stanowi niezwykła poezja Bronisławy Wajs zwanej Papuszą, przetłumaczona na język polski przez Jerzego Ficowskiego. Opracował on także baśnie i legendy cygańskie, które zostały wydane w zbiorze „Gałązka z Drzewa Słońca”. Są to niezwykle opowieści mówiące wiele o pochodzeniu Cyganów, ich zwyczajach, wierzeniach i codziennym życiu.

W Polsce, podobnie jak w innych krajach, Cygan stał się bohaterem licznych przysłów, opowieści, anegdot. Pojawił się również w kulturze ludowej - nie może go m.in. zabraknąć w szopce, w której przedstawiany jest jako niedźwiednik. Obecny jest także wśród karnawałowych przebierańców.

Słowo „Cyganie” (oraz pochodne w innych językach europejskich: Tsiganes, Zigeuner, Cikani, Zinkali) pochodzi z języka greckiego, od nazwy wędrującej po terenie Bizancjum sekty religijnej – *Atinganoi*, wśród której byli również wróżbiarze, a której tryb życia bardzo podobny był do tego prowadzonego przez Cyganów. Współcześnie inteligencja romska w Polsce, jak i w Europie, preferuje używanie nazwy „Rom”, ze względu na negatywne konotacje słowa „Cygani” („cyganić”, czyli kraść, oszukiwać). Niemniej jednak, sam źródłosłów nie ma charakteru negatywnego. Warto również pamiętać, że teren Europy zamieszkują Cyganie z różnych grup. Oprócz *Roma* są *Sinti* (w Niemczech), *Manusz* (we

Francji) i *Kale* (w Hiszpanii). Zatem stosowanie nazwy *Roma* w stosunku do wszystkich Cyganów nie ma uzasadnienia, jednak można jej używać w odniesieniu do Cyganów mieszkających na terenie Polski.